

Bijlagen

Bijlage 1

Uit Noot (1993): *Magie en bijgeloof in de literatuur.*

Theologen twisten of duivel iets echt is of een verzinzel

LUZERN (ANP) – Is de duivel een realiteit of een schepping van de christelijke kerk? Op deze brandende vraag hebben de r.-k. theoloog Herbert Haag uit Luzern en kardinaal Ratzinger, prefect van de congregatie voor de geloofsleer, onlangs heel verschillende antwoorden gegeven.

Volgens de exegeet (bijbeluitlegger) Herbert Haag, emeritus-hoofdleraar uit Luzern, behoort de duivel "niet tot het christelijk geloofsgoed. Hij heeft het niet klaargespeeld deel uit te maken van enige christelijke geloofsbelijdenis; noch in de apostolische geloofsbelijdenis, noch in die van Nicea, Constantinopel of Trente komt de duivel voor."

De r.-k. theoloog reageerde met deze uitspraak op de omschrijving van kardinaal Ratzinger van de duivel: "Wat ook vele oppervlakkige theologen mogen zeggen, voor het christelijk geloof is de duivel een geheimzinnige, maar reële persoonlijkheid en niet

slechts een symbolische verschijning."

Kardinaal Ratzinger heeft zich onlangs over de duivel uitgelaten in een in boekvorm verschenen bundel interviews 'Bericht over het geloof'.

Herbert Haag brengt hier tegen in, dat wie de duivel in de kerkelijke verkondiging opwerkt tot een (bijna) almachtige tegenstander van God, in conflict komt met de bijbel, waarin de duivel slechts als een randfiguur voorkomt. De officiële kerk kan de ogen niet sluiten voor dit in de moderne tijd tot stand gekomen inzicht, aldus de hoogleraar.

Volgens Herbert Haag is het geloof in de duivel niet op christelijke bodem gewassen, maar heeft de kerk hem van de joden overgenomen. Prof. Haag vindt het diep tragisch dat de kerk de vijand die zij zo hartstochtelijk heeft vervolgd, zelf heeft geschapen. Terwijl de duivel in het jodendom geen blijvertje is geweest en ook niet in de gewijde geschriften is opgenomen, heeft het christendom deze twijfelachtige erfenis niet alleen

omarmd maar ook gekoesterd.

Zo kon het volgens de emeritus-hoogleraar gebeuren dat bij christenen de overtuiging heeft postgevat dat het hele leven van Jezus één grote strijd tegen de duivel is geweest. In die opvatting is Jezus gestorven om de satan te overwinnen, zodat het leven van de christen een voortdurende strijd moet zijn tegen de duivel. De heksenvervolging ziet Haag als een "uiting van seksueel-pathologisch gedrag". "Klaarblijkelijk konden de deelnemers aan die vervolgingen niet komen tot een normale verhouding met een vrouw, waardoor de vrouw enerzijds werd "verduiveld", anderzijds op een voetstuk geplaatst. De non werd de bruid van Christus, de heks had gemeenschap met de duivel".

Volgens prof. Haag werd de symbolische onderdrukking van de vrouw in de vorm van een heks gecompenseerd door de verhoging van de vrouw in de maagd Maria: "De vrouw heeft door de heksenwaan geboet voor de Maria-verering".

Bijlage 2

Uit Noot (1993): Magie en bijgeloof in de literatuur.

Paus gevraagd om erkenning van het occulte

ROME - Een honderdtal helderzienden, astrologen, magiërs, kruidendokters en wonderdoeners hebben de paus tijdens diens wekelijkse audiëntie op het Sint Pietersplein een petitie laten bezorgen, waarin zij vragen om de pauselijke zegen en om

een einde te maken aan de achterdocht en discriminatie van de christelijke gemeenschap tegen hun occulte bezigheden.

Volgens de petitie moet de kerk het occulte werk erkennen, omdat "wij over bijzondere talenten beschikken om goed te doen voor de mensen, net zoals priesters". Noch de Vaticaanse woordvoerder, noch de helderzienden durfden voorspellen of en hoe de paus op het verzoek zou reageren.

Waarschuwing tegen heksenjacht ex-DDR

Bijlage 3

Uit Noot (1993): Magie en bijgeloof in de literatuur.

Van onze kerkredactie
AMSTERDAM - In de voormalige DDR, trouwens ook in de rest van Midden- en Oost-Europa, worden te vaak mensen op ondeugdelijke gronden publiekelijk ervan beschuldigd medewerker van de communistische staatsveiligheidsdienst te zijn geweest.

Dat zegt prof. Hermann Goltz, studierector van de Conferentie van Europese kerken, een regionale afdeling van de Wereldraad. Hij vindt dat de samenlevingen in de landen van het voormalige oostblok, inclusief de kerken, criteria moeten ontwikkelen op grond waarvan op een meer genuanceerde wijze de bokken van de schape kunnen worden gescheiden.

Volgens Goltz moet men naar een manier zoeken waarbij voorkomen wordt dat personen ten onrechte het stempel 'collaborateur' krijgen opgedrukt en zo in hun goede naam worden aangetast en van hun broodwinning beroofd.

Vaak is iemand al door de publieke opinie veroordeeld terwijl het onderzoek nog loopt. Ook blijkt het dikwijls onmogelijk zich met de gebruikelijke juridische middelen tegen de beschuldigingen te verweren. Zo krijgen in de voormalige DDR verdachten en hun advocaten meestal geen inzage in de akten van de Stasi op basis waarvan de aanklacht is opgesteld.

Met name in Oost-Duitsland zijn mensen, onder wie dominees, theologen en

kerkelijke functionarissen, door het onwettig verspreiden van suggestieve uittreksels uit Stasi-dossiers in hun eer aangetast. Daarbij wordt volgens prof. Goltz geen onderscheid gemaakt tussen schuldigen en onschuldigen.

Dat is in de voormalige DDR extra kwalijk omdat inmiddels duidelijk is geworden dat de staatsveiligheidsdienst met opzet ook mensen als 'inofficiële medewerker' in zijn dossiers vastlegde die dat nooit waren geweest en in sommige gevallen zich juist fel tegen zo'n verzoek van Stasi-zijde hadden verzet.

Ten onrechte verdacht

Goltz noemde drie eclatante voorbeelden waarbij Oostduitsers volkomen ten onrechte van collaboratie werden verdacht en daardoor ernstig in moeilijkheden zijn geraakt. De eerste is de leider van het Paul Gerhardseminarium, dr. Opitz. Deze werd ervan verdacht voor de Stasi te hebben gewerkt en moest onder druk van de publiciteit zijn functie neerleggen. Later bleek dat hij geheel onschuldig was. Maar dat bericht verscheen alleen in het kerkblad Die Kirche. De rest van de pers, die eerder kolommen lang over Opitz' vermeende verradersrol had geschreven, zweeg nu in alle talen. Met als gevolg dat rond Opitz de kwalijke geur van 'collaborateur' blijft hangen.

Het tweede voorbeeld betreft prof. Traugott Holtz, een internationaal vermaarde bijbelkenner. Deze werd op staande voet ontslagen als hoogleraar aan de Martin-Luther-universiteit van

Halle-Wittenberg op grond van de verdenking dat hij met de Stasi had samengewerkt. Dit ondanks het feit dat een officiële universitaire commissie, die belast is met onderzoek van de Stasi-documenten en waarvan ook leden van de overheid deel uitmaken, hem van alle verdenking heeft vrijgesproken. Het derde geval betreft dominee Otto-Ernst Drephal uit Leipzig. Drephal die tientallen jaren lang de kinderen en jongeren van het koor van de Thomaskirche geestelijk begeleidde, werd eveneens volkomen ten onrechte in de media ervan beschuldigd voor de Stasi te hebben gespioneerd.

Slechte uitwerking

Goltz: "Dergelijke gebeurtenissen hebben een slechte uitwerking, zowel op de kerk als op de samenleving. Ze verhinderen een kritisch en genuanceerd verwerken van het verleden en hebben een verlamme uitwerking op de opbouw van een nieuwe, democratische maatschappij. De Europese kerken en de publieke opinie moeten er bij de respectieve regeringen op aandringen dat in alle landen van Europa, ook in die van het voormalige oostblok, de maatslaven van de rechtsstaat worden gehanteerd."

Prof. Goltz is niet de enige kerkleider die waarschuwt voor overhaaste beschuldigingen. Onlangs liet de nieuwe katholieke aartsbisschop van Praag, mgr. Vlk, zich in soortgelijke zin uit.

Bijlage 4 Uit *Symforosa* 1989/2.

De auteurs van de Heksenhamer weten waarom precies vrouwen het duivelspakt sluiten. *"Ten eerste zijn vrouwen lichtgelovig, en aangezien de duivel juist gebruik maakt van goedgelovigheid, daarom heeft hij het juist op vrouwen gemunt... Ten tweede zijn vrouwen gemakkelijk te beïnvloeden... Ten derde zijn vrouwen roddelaarsters, die alle kwalijke toverkunsten die zij geleerd hebben aan andere vrouwen doorgeven. Aangezien zij zwak zijn, hebben zij behoefte aan hekserij, om zich langs geheime en gemakkelijke weg toch te handhaven... Vrouwen hebben een slecht geheugen; zij hebben de aangeboren ondeugd van ongedisciplineerd gedrag. Zij volgen hun eigen impulsen zonder rekening te houden met hoe het hoort, iets anders kunnen ze niet en iets anders zit er ook niet in hun hoofd... Omdat vrouwen zoveel gebreken hebben, broeien zij op wraak door middel van hekserij... Laat ons nu de vleselijke lusten van het lichaam van de vrouw beschouwen, waardoor de mens ooit in het verderf werd gestort. Met instemming citeren wij Cato van Utica: als de wereld zich van vrouwen zou kunnen ontdoen, zouden wij het in onze omgang niet langer zonder God hoeven te stellen. Want waarlijk, zonder de slechtheid van vrouwen, om maar helemaal niets te zeggen over de slechtheid van heksen, zou de wereld opgewassen zijn tegen ontelbaar veel gevaren... Laat ons een andere eigenschap van de vrouw beschouwen, haar stem. Want aangezien zij van nature een leugenaarster is, kan zij ons met haar stem in verrukking brengen, terwijl ze ons tegelijkertijd te pakken neemt... Dit alles ligt besloten in de etymologie van het woord 'femina', want dit woord komt van 'fe' (geloof) en minus (minder)... En zo zouden wij door kunnen gaan met het geven van argumenten, maar voor wie verstand bezit is het al wel duidelijk geworden dat het geen wonder mag heten wanneer blijkt dat zoveel meer vrouwen zich afgeven met hekserij dan mannen. Een heks is een vrouw, en geprezen zij de Allerhoogste, die tot op heden het mannelijk geslacht gespaard heeft voor zulke misdaad: daar hij voor ons is geboren en gestorven, daarom heeft Hij aan mannen dit privilege bezorgd".*

Bijlage 5

A. Van Hageland: **De heksen waren high**. Aartselaar: Uitgeverij De Kempen, 1985.
Uit EHBO: **Heksen**.

Veel gemoedelijker staat men in Engeland tegenover het veel meer voorkomende gebruik van "witte hekserij". De "covens" of heksengemeenschappen (ook weer mannen en vrouwen die de gezamenlijke naam "witch" aannemen) zijn bijna niet te tellen. De leden ervan behoren meestal tot de burgerij en de hogere kringen. De leiders kunnen geneesheren, rechtsgeleerden, rijke nijveraars zijn. Velen ervan zien niet de minste tegenspraak tussen hun functie van "heks" en het kristelijk geloof dat ze aankleven. Het onderscheid tussen die vorm van "witchcraft" en satanisme, is lang niet gemakkelijk te maken want het ritueel van de onderscheidene "witte" groepen is lang niet identiek. Hoewel zeer ruim verspreid, is naaktheid niet steeds een "must". Ook in de fraseologie van het ritueel is er dikwijls een groot verschil. De levensbeschouwing van de oudere groepen en die van de nieuwere, welke vooral in de grote steden opkomen, loopt ver uiteen en is ook afhankelijk van leeftijd en opvoeding van de adepten. Bij de jongeren heerst meer agressiviteit en contestatie van de gevestigde instellingen, terwijl oudere groepen – die zich op een eeuwenlang bestaan beroepen – zich wel wachten om diezelfde instellingen aan te vallen.

Een mannelijke "witch" was zelfs uiterst verontwaardigd, toen hij hoorde vertellen over de seksuele buitensporigheden die gepaard gingen met een Londense *extra-muros* samenkomst. "Zulke orgieën," zei hij, "zijn in tegenstrijd met onze geloofspunten." Anderzijds zijn er witch-autoriteiten die verklaren dat geen hekserij-rite volledig kan zijn zonder de seksdaad "welke terzelfder tijd ons geloof in de levenskracht en onze offerbereidheid symboliseert."

In dit verschil inzake opvattingen kan men een geleidelijke doorsijpeling zien van "zwarte" naar "witte" magie.

De "covens" die leden werven, dringen erop aan dat man en vrouw, als ze gehuwd zijn, samen opkomen. Het blijkt dat dit weinig te maken heeft met morele skrupules. Echte heksen geloven niet, dat het menselijk lichaam aan banden mag worden gelegd door een legale verbintenis tussen man en vrouw. "Anderzijds," zeggen ze, "willen we helemaal niets doen dat onenigheid zou kunnen verwekken in het huishouden."

Er zijn nog andere redenen voor die schijnbare onderwerping aan het konformisme. "Als we niet een zekere beperking oplegden, zou dat aanleiding kunnen geven tot allerlei problemen. Neem eens even iemand die echtscheiding beoogt en zijn partner laat schaduwen, die als heks van een genootschap deel uitmaakt. Niet alleen zou hij bewijsmateriaal ten overvloede vinden, maar het schandaal zou het einde van de "coven" zelf kunnen betekenen."

vervolg
bijlage 5

In de VSA is de toestand niet anders.

Een jonge "female witch" verklaart: "Hekserij gaf mijn hele leven een totaal nieuwe betekenis. Ik beschik over nieuwe krachten waarvan ik eertijds geen vermoeden had. Ik voel me één met de natuur en het universum, ik begrijp de mensen en houd van hen."

Een "male witch" getuigt: "Eens per maand komen we samen, op een nacht met volle maan, voor de *Esbats*, dat is een soort van sociale vergadering. Verder zijn er acht belangrijke Witch Festivals. Heksen hebben een grote eerbied voor de kracht van de seksualiteit. Heksen hebben ook altijd drugs gebruikt. Het enige verschil is, dat hedendaagse heksen die niet meer hoeven te maken, maar ze kunnen kopen. Wij moeten niet gaan speuren naar kruiden in het woud..."

Nooit in het verleden heeft "witchcraft" in Amerika een zodanige bloei gekend als in onze tijd. De mensen nemen hun toevlucht tot hekserij om problemen op te lossen, ziekten van lichaam en geest te genezen, om het materialisme de rug toe te keren en nieuwe inzichten te krijgen. Dat zijn enige van de antwoorden die men ontvangt als men vraagt waarom iemand "witch" is geworden. Wie zijn dan die heksen? Het kan je babysitter zijn, je kruidenier, je buurman, een studente in je cursus. Om het even wie! De mannelijke en vrouwelijke "witches" zitten overal. In kleine steden, voorsteden en reuzesteden. Alsmat talrijker worden diegenen die zeggen: "Ik ga er prat op een heks te zijn!" Er zijn "underground" heksen zoals er ook een "Witches' Liberation Movement" bestaat.

In hedendaags Amerika stromen mensen uit elk gedeelte van het land, uit elk sociaal en professioneel milieu, samen in de bestaande "covens" of stichten er nieuwe. Toch discussiëren ze over hun geloofspunten en activiteiten niet openlijk met oppervlakkige bekenden en mede-arbeiders, want de meerderheid van de heksen zoekt geen publiciteit. In sommige gevallen zijn ze de mening toegedaan, dat het bekend worden van dit lidmaatschap hun werkgevers en klanten onaangenaam zou beïnvloeden. Maar er is een andere, sterkere reden waarom de hedendaagse Amerikaanse heksen hun geloof en praktijken geheim houden. De "witches" zijn ervan overtuigd dat, als ze de geheimen van hun kunst openbaren, hun krachten om er gebruik van te maken verzwakken. Om diezelfde reden (maar de werkelijke magische naamgeving is natuurlijk veel ouder en berust op andere gronden) zullen ze ook hun speciale "heksen-naam" niet bekend geven, die ze kregen tijdens hun initiatie in de sekte of "coven".

De "witte heksen" willen een talent ontwikkelen om te genezen, problemen op te lossen en gevaren af te wenden. Een jonge Amerikaanse heks – geen hippie maar werkzaam als "public relations" in een grote firma, was kategoriek: "Wij gebruiken onze kollektieve krachten om al onze medemensen te helpen, of ze heks zijn of niet." Maar zelfs de meest zachte heksen van de meest menslievende "coven" kunnen anderen onheil berokkenen als ze denken, dat ze in hun recht zijn. Naar blijkt zijn de "witches" erg voorzichtig als ze zulke destruktieve krachten aanwenden, want ze weten dat het kwaad de neiging heeft zich tegen diegenen te keren, die het als wapen gebruiken. Geen heks zal dus anderen kwaad doen alleen maar "voor de grap".

Ze gebruiken drugs, maar met mate, niet zozeer om "high" te worden dan wel om hun ESP-krachten beter vrij te maken en als stimulans bij hun oefeningen in "astrale reizen" en reïnkarnatie. Het blijkt zelfs dat sommige heksen tegen het gebruik van drugs gekant zijn. Ze beweren dat men de kunst slechts machtig kan worden na jarenlange harde inspanningen. Echte drug-addicts worden in sommige "covens" zelfs niet toegelaten omdat de leiders van de mening uitgaan dat verslaafden niet genoeg wilskracht hebben om hun ESP te ontwikkelen.

De groeiende belangstelling voor hekserij is lang niet uitsluitend een ekstravagant verlengstuk van de hippie-kultuur. De hedendaagse hekserij wortelt diep in de Amerikaanse ziel en berust op talrijke, soms uiteenlopende tradities die lang niet alleen Angelsaksisch zijn. De vele Puertoricanen hebben hun okkulte leer en hun gebruiken naar de grote Amerikaanse steden overgebracht. Hun geloof in toverij of *bruieria* beïnvloedt hun alledaagse handelingen en de *bruja* of heks wordt geëerd en gevreesd. In de Puertoricaanse buurten van New York City vindt men veel *Botanica's*, winkels met een fascinerende voorraad aan kruiden, kaarsen, wierook en sprays, zowel als katolieke heiligenbeeldjes.

De Mexikaanse Amerikanen van Los Angeles en andere Californische steden hebben ook hun tradities, waarvan sommige teruggaan tot de tijd van de Azteken, vóór de komst van de Spaanse overheersers.

vervolg
bijlage 5